Nr. 42 R. X

פרייז 25 גר.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

Dos Naje Leben

דאס נייע לעבן

אבאנאמענטס-פרייז:
א חורש 60 גר.
אויסלאנד א יאהר 3 דאלאר

אנאנסען-פרייז:
ערשטע זייט: 30 גר. א מילימעטער-שורה
לעצטע זייט: 20 „ „ „
אין טעקסט: 40 „ „ „

אנאנסען-זייט האלט 5 שפאלטען

אדרעס פון רעדאקציע און אדמיניסטראציע
Kalisz, P. O. W. 11
Skrz. poczt. 186
Konto rozrachunkowe № 13

Kalisz, piątek
d. 24 grudnia
1937

קאליש,
פרייטאג פ' שמות
כ' טבת תרצ"ח

ליכט-צינדען: 3.07

אונאפהענגיג וואכענבלאט

אינהאלטס - פערצייכניס:

24 זייטען — 27 בילדער און פאטאגראפיעס — און פארגענדע ארטיקלען:

10 יאהר — — — — א. י. מאמעלאק
חורבן קאליש אין יאהר 1914 — — אלים
6 יאהר קהלה-טעטיגקייט
דאס יודישע קאליש אין היסטארישען ליכט — א. י. מ.
אין א רוהיגער אטמאספערע' — ישראל ווירושעווסקי
די געשיכטע און די געגענווארט — ב. זשיוואצקי
לידער — — — פ. א. עלבינגער (תל-אביב)
שטאדט — — — הערשעלע (ווארשא)
די שליאכען פון קינסטלערישען שאפען — יחיאל פיינער
פון אלעם צו ביסלעך

יודען פון קאליש און אומגעגענד — אנטיילנעמער
אין פוילישען אויפשטאנד — ש. צ. וועלטסמאן
צו דער געשיכטע פון דער האנדוו.-בעוועגונג
אין קאליש — ב. ארקוש
20 יאהר באלפור-דעקלאראציע — אליעזר אונגער
די יוד. קאאפ. באנק אין קאנין — מ. ווינטער
די געז. „ארט" אין קאנין — — — מ. וו.
די יודישע ביבליאטעק אין קאנין — מ. ווינטער
25 יאהר יוד. ספארט אין קאליש — אדוו. לעאן סיטנער
יוסף קאמען דערצעהלט... — — — מ.

נאטעק דער דאן-זשואן — — יעקב אלבערשטיין
צו דיר... (ליעד) — — — א. י. מאמעלאק
די שטאדט קאנין — — א. א. סקאווראנסקי
קאלישער אין ארץ-ישראל — — דוד הלוי (א"י)
שלשלת הרופים — ד"ר ראבינער מ. ליפשיץ (קאנין)
די יודישע פרוי אויף דער וואך — ד"ר פ. לובעלסקא
די שפיצען-אינדוסטריע אין קאליש — שמחה טשעכאנאווסקי
דער סוחרים-פעראיין אין קאליש — — י. ס.
די רעליג.-נאצ. שולע „יבנה" אין קאנין — י. קרוק
דער דיכטער (ליעד) — — — ש. רובין

רעדאקטאר: א. י. מאמעלאק

י ו ב ל

X

נ ו מ ע ר

רשימה פון די מיטארבייטער פון אונזער צייטונג אין משך פון די 10-יעהריגער עקזיסטענץ:

לויט א"ב:

אונגער א., אלבערשטיין י. (אלבערט), באקאלאר א., בריש ש. (ז"ל), בעאטוס ע. ד"ר (ז"ל), בוסי ש., בלאך ב., גזשיבאווסקי ח. י., דאווידא-וויטש מ., האבער ז. (וויען), הלוי דוד (ארץ-ישראל), העבער י. מ., וועלטסמאן ש., ווירושעווסקי נ., ווייטץ מ., זאלודקאווסקי א. (אמעריקא), זאלודקאווסקי ש. (פאריז—א"י), טשעכאנאווסקי ש. (שבט), יארמוש א., יאקובאוויטש ר., לובעלסקי ר. ד"ר, ליפשיץ מ. ד"ר ראבינער (קאנין), מאמעלאק א. י. (אלים, אלימא, מאי), מילער ל. ד"ר, סוסיענניק ש., סאלניק הערמאן, סאלניס ה., סקאווראנסקי א. א. (קאנין), ספינקע א. (אמעריקא), עלבינגער פ. א., פלינקער מ., פריינד י., פיינקינד מ. (ז"ל), פיינער י., פערקאל י. אדוו., פערלע ח., סליו ד., סאפלאן ז., רוביו א. (ז"ל), רוביו ש., ראזענבלום ח., רזשעשעווסקי ל., ראזענפעלד ח., שמולעוויטש מ., שפירא מ., שוביו ל., שלומפער י. (יוש"ר).

שטאדט *)

(א פראַגמענט פון „וואָגעל-טעג")

פון הערשעלע

דורכגעוואַנדערט אַלע גאַסען,
דורכגענישטערט אַלע הייזער;
יעדער שטיין פון ברוק בעזונדער
שפיגעלט בלאַנק מיט טויזענד וואונדער,
פון פערפאָלגער און דערלייזער:
מעשיות מאַסען — — —

גליטשיג-שמאָל די טראָטואַרען,
הויך פערמויערט הייף מיט צוימען;
ריגעל-לעדען פאַר די פענסטער, —
זיי ענטפלעקען פול געשפענסטער,
ווען פערצייטען גרייט אין תהומען,
צו פערשפאַרען...

קאַכעל-דעכער קרום, משופע,
פאַציאַט—פוסט און ביידעם;
קליינע קוימענס—שוואַרץ, אין שפאַלטען—
וואָס נסיונות זיי בעהאַלטען
פאַר חתנים פון די שדים...
צו דער חופה!..

קעלער-שטובען—מיסט פערשאָטען,
קאָרידאָרען—רונד, אָהן טירען;
הויכע טרעפ און שטיינער שוועלען—
זיי דערמאַנען: וויפיל פעלען,
פונם בייזען שמד—פערפירען
און פערשפּאָטען!...

פאַרן אַלטען בריק פון אייזען,
בלענדט אַ ציגעל-וואַנד אין צייכען;
צווישען געטאָ, מאַרק און קירכע,
ווי באמת שטום, אָהן טרחה
די יסורים אונטער שטרייכען
און בעווייזען — — —

אויפן שוהל הויף—ס׳שחיטה-שטיבעל,
תלמוד-תורה און בית-המדרש;
גליטש און מקוה האַרט דערנעבען,—
זיי דערקלערען קלאָר דאָס לעבען
פונם יונגוואַרג דאָ, קאַטעדריש—
אָהן פעראיבעל...

אָרון-קודש אין פרוכת,
הויך דער אַדלער מיט די לייבען;
אויפן באַלקאָן—די מזלות,—

געבען איבער די בהלות
פון בלבולים און פערטרייבען:
גאַנצע איכה׳ס — — —

ניי געמאָלט די „הנותן-תשועהס",
פאַרן חזן—גרוי דער עמוד;
מיט גיגאַנטער שטראַם די בימה,—
זיי בעקרוינען אונז, אלס אומה,
לאַנג בעלויכטען פון נר-תמיד,
אויף ירועות...

מאַרק און קראָמען פון קדמונים,
ביז די קני אין קויט פערטרונקען;
אַלע הענדלער מיד פון חסדים,
אָבגעריסען שיך און בגדים,
שפּל-בייז די קעפ געזונקען
פאַר די קונים.—

פייכט די יאַטקעס, בלוט פערבאַקען,
האַרט ביים וואַסער נאָענט פערקליבען;
די קצבים שטענדיג פליטה,
אויסצופרובען איינס דאָס צווייטע,
איבערוועדלען זיך בעליבען:
כלבים פאַקען.—

קוים אויף „קאָזלעס" לייכט פערבינדען,
וואַקלען זיך די לייוונט-בוידען;
קאָרטען-טישלעך, שטריק און ברעטער,
ווי פאַר מינדסטען נישטיג וועטער
צו דערשרעקען זיך, צעסודן—
גרייט פערשוואונדען...

פאַר די פאַרגאַנס גענז און הינער,
פלאָנטען זיך טאַנדייטער, שטעפער;
בערג מיט שמאַטעס ווי בעוואויגען,
אויסצוקוקען זיך די אויגען—
נישט צו וויסען: ווער איז שלעפער,
ווער—פערדינער...

ענג דאָס הקדש, קויל פערשרפּ׳עט,
אָהן אַ הויף, אָהן לופט, אָהן בלימעל;
די חולאים—איין משפחה,
שמאַכט פערנאַרעט אָן השגחה,
אָהן דאָקטוירים אין געווימעל,—
באַנג פערטרפּ׳עט...

דאָס בית-עלמין, פול מיט בוימער,
ברייט אַרום מיט שטיינער-מויער;

די אוהלים און אבנים
פאַר קדושים בלויז א פנים—
צו דערבעטען ווי אויף דויער
ס׳לעבען כלומר׳ — — —

אַלץ געזעהן און אַלץ פערשטאַנען,
אַלע זומפען דורכגעקלעטערט;
דאָך דעם עיקר דערוועגען
נישט געלונגען איז דערפרעגען,—
בין געבליבען ווי צעשמעטערט
פרעמד פון דאַנען — — —

יעדער ענטפערט ווי מיט שאלה:
—וואָס וועל איך דערפאַר דען האָבען ?!
און איך וואַנדער אָפּ אַלץ אימער,
איבער אַלטע, נייע טרימער,
פרישען ווי אין האַרץ פערגראָבען,
ווייל פאַר ווילע — — —

1915

*) אין „שטאדט" האט דער בעקאנטער דיכטער הערשעלע בעשריבען קאליש, וואו ער איז געוועזן אין יאהר 1913 — און עס צו-געשיקט ספעציעל פאר אונזער צייטונג.

יחיאל פיינער

די שליאכען פון קינסטלערישען שאפען

(פ ר אַ ג מ ע נ ט)

יעדער דיכטער איז אַ שליח - צבור אויפן הייליגען באַרג פון שירה. ער איז דאָס אייביגע גראָטעסקע-געשטאַלט פון זיין סביבה, די אין הייכען ארויפ-געשאָסענע און אין לופטען עקספלאָזיר-טע ראַקעטע פון דער אָדער יענער אומגעבונג, פון דעם אָדער יענעם שבט. ער איז אַ געבורט פון אויפגעפלאַצטע רעזערוועז, פון שטראָמיג צעכוואַליעטע ענערגיע, אַ נולד פון דורות גאַנצע אָנגעזאַמעלטע, דערשטיקטע קלאַנגען, אַקאָרדען. און אַ אָנגעזאַפּטער מיט די אַלע געהיימע כוחות, מעכטיגע יצירות, אייגענשאַפטען, נשמה-ניואַנסען, כאַראַק-טער-שטריכען פון זיין פאָלק — קומט דער דיכטער; אַ געזאַלבטער, אינם היכל פון קונסט טהון זיין דיכטערישע עבודה.

און שפייט אויס דער דיכטער זיין ליעד ווי אַ פלאַם-פייערדיג שטיק בלוט, וויסען מיר ווער ס׳האָט די זאָמען פון שורה אין זיין מוטער-לייב אָנגעגליהט. אויב ס׳ברענען אינ׳ם דיכטערס אויגען צוויי מנורות, ווייסען מיר ווער ס׳האָט די פלאַמען דאָרט אין זיי אָנגעצינדען. ווייל נישטאָ אויפן פאַרנאס אַנ׳אָרט פאַר צופעליגע בעזוכער, יחידים, אינ-דיווידועלע-גייסטער.

אַ הערליכע מאָזאַאיק, אַ געמיש פון פאַרבען, שטעלט מיט זיך פאַר דער פאַרנאַס. יעדער מעטוף אין זיין טלית פון אַ בעזונדער קאָליר. טשייקאָוווסקי פערגעהט אין מתוקותדיגער מאַרגען-רויט-געזאַנג, און מיקעל-אַנדזשעלאָ אין טיפער בין-השמשות-מעלאַנכאָליע.

אַזוי איז זי שוין, די טויזענד - סטרו-נעסדיגע כלי ניגון - דיכטונג. איינער חלומט ביי איהר וועגען ווייס-שנייאיגע לבנה-נעכט, גלעזערנע פאַלאַצען און אויסגעטרוימע בת-מלכה׳ס. און איינער פליסטערט בלחש-נאַגענדיג: בני היכלא דיכסיפון... פערבענקטע שבת - קודש אויסגאַנגען... זיס - עלעגישער, ווייך-מאַמעשער גאָט פון אברהם...

און מאַנכע זיצען צעווינטיגע, איוב-צעקרעציגטע צווישען יאָדערדיגע הרוגים אויף פערבלוטיגטע פעלדער, קיניגען אויף דור-הפלגה-טראָגען פון קופעס אברים, אָפּגעריסענע שטיקער-פליישען פון די-נאַמיט צעריסען און גרוילען במסתרים, לעסטערען מיט פערדאַרבענדיגען שוים אויף תליון-ליפען. בלוטיגען אויס עוואַנ-געליום׳ס פאַר אייראָפּאַס אנטגייסטיגען דור, און בעגלייטען די טויטע מיט נאַקעטע לידער דורך טויערען פון מ״ט שערי טומאה. אין האַלב-עיגול, אומ-קרייז-מיסטעריעס, זיי צימבלען אויף באַראַבאַנקעס פון נאַכטישע אָרגיעס אַ שוואַרצען טויטען-טאַנץ. ס׳איז די אייביגע וואַקכאַנאַליע פון נשמות-ערטילאות עקוואַלטירט אויפן הינטער גרונד, אויף די פאָהן פון שווינדזוכטיגע לבנה-נעכט — — — — — — — — —

מאַנכע ווידער, יאָגען זיך ווילד אויס׳ן וועלטישען הפקר-שאָסיי, טרונקען מיט מדבר׳ישע דורשטיגקייט די פלאַ-מיגע שקיעות פון אַלע וועלט - טיילען און לויפען ווילד אין שטורם׳דיגע בהלה מיט אויגען צעבליצטע ווי צעפלאַקער-טע שגעון-רובינען און זיפען און פאַר-כלינען זיך אין קאָזאַקישע הנאה מיט רויט-אָפּגעצינדענע בראַנדען, זיי זינגען דאָס ליד פון צעשוידערונג...

פערשידען זענען די טענער פון דער צעהנער טויזענד-סטרונעדיגער פידעל, און אויסטערליש טיעף, און פערבאָרגען זענען די איינגענג און אויסגענג, וועגען און אומוועגען פונם לאַבירינטישען טעמפעל וואָס הייסט — דיכטונג.

ווייל יעדעס פאָלק איז טויזענדערליי קאָלירען-פאַרביג, און מיט אַלע איהרע תחש-וואַנדלונגען איז זי פערטראָסטען אינ׳ם טעמפעל פון קונסט דורך איהר געזאַלבטען — דעם דיכטער, וועלכער איז די אָפּשפיגלונג פון זיין פאָלק און איהר עפּאָכע-קאָלאָריט.

ביים מזבח-שטענדער זינגט יעדער כהן-דיכטער אויס די ליידען און טרוי-מונגען פון זיין ציבור. מעג זיין אין ווילדער עקזאַלטאַציע, אָדער שלוה׳דיגער ליפען-שמייכעל, נישט קיין חילוק אויף וואָסערער אופן, סטיל און פאָרם, מעג זיין דיכטער-פוטוריסט, דיכטער-אימאַ-זשיניסט, ס׳האָט אַ פאָלק איהר טורעם-גלאָק צעטרייסעלט און ס׳צעפליהען כוואַליענדיגע טענער, אויפגעהענדיגע שירה, אויף ׳ברייטען און הייכען. ס׳צינדען זיך הערצער, נשמות צעפלאַ-קערען אין שטורעמדיגע עמאָציעס. אַ פאָלק שטייגט-אויף, אויף שטאַפלען פון דערהויבונג דורכ׳ן צויבער-שטע-קעלע פונם יונגען מכשף — דעם קינסטלער...

PIERWSZORZĘDNY
ZAKŁAD KUŚNIERSKI
Z. KEMPIŃSKI
KALISZ, PL. 11 LISTOPADA 7
(I piętro)

פון אַלעם צו ביסלעך

די עסקימאָסען שטאַרבען - אויס

דער אַמעריקאַנער מעדיצין-דאָקטאָר לעוויאַנאַי, וועלכער האָט פערבראַכט אַ לענגערע צייט אין גרענלאַנד צוליב וויסענשאַפטליכע פאָרשונגען, האָט איצט פערעפענטליכט אַן אַלאַרם-אַרטיקעל אין דער אַמעריקאַנער פרעסע, אין וועלכען ער רופט אָנצונעמען מיטלען, דאָס די עסקימאָסען זאָלען נישט אויסשטאַרבען. לויט זיינע בעאָבאַכטונגען הערשט צווישען די עסקימאָסען אַן אייביגע עפּי-דעמיע פון דער שווינדזוכט-קראַנקהייט, וועלכע נעמט-צו מאַסען קרבנות. דער דורכשניטליכער לעבענס - עלטער ביי די עסקימאָסען איז געפאַלען ביז 24 יאָהר. זעלטען, אַז אַן עסקימאָס זאָל לעבען ביז 50 יאָהר, נאָך עלטערע מענשען — זע-נען בכלל דאָרט נישט בנמצא.

דער דר. לעוויאַנאַי אַלאַרמירט די ציוויליזירטע וועלט אָנצונעמען מיטלען צו בעקעמפען צווישען די עסקימאָסען די שרעקליכע קראַנקהייט, אויב נישט וואָרענט דער דאָקטאָר, וועט אין קנאַ-פע 50 יאָהר אַרום נישט זיין מעהר קיין איין עסקימאָס אויף דער וועלט.

א נייע רעכענמאשין

דער סטאַטיסטישער אַמט ביי דער אַמעריקאַנער רעגירונג האָט לעצטענס זיך אָנגעהויבען בענוצען מיט אַ ניי-קאָנסטרואירטער רעכענמאַשין, וועלכע קאָסט 560 טויזענד דאָלאַר. די דאָזיגע מאַשין איז די גרעסטע און קאָמפּלי-צירטסטע אויף דער גאָרער וועלט. זי בעשטעהט פון 26 טויזענד חלקים, אין 17 מינוט צייט ערלעדיגט זי רעכנונגען, וועלכע דאַרפען פערנעמען אַ חודש צייט, אויב מ׳זאָל איינשפּאַנען אין דער אַרבעט 20 טיכטיגע רעכענ-מייסטער.

תליה אין לאמבארד

אין מעקסיקע איז לעצטענס פאָרגע-קומען אַן אויסערגעוועהנליכער פאַל מיט אַ תליה.

אַ פערברעכער איז געוועזן פערמשפּט צום טויט דורך הענגען. די געריכטס-ליכע מאַכט האָט אויסגעשריבען פון צענטרום אַ תליה מיט אַ הענקער, און בעקומען אַן אָפּיציעלען ענטפער, אַז די בעשטעלטע תליה מיטן הענקער וועלען זיין אויפן עגזעקוציע-פּלאַץ צו דער מינוט, אויף וועלכער זיי זענען בע-שטעלט געוואָרען.

אין פרימאָרגען, ווען די עגזעקוציע האָט געדאַרפט אויסגעפיהרט ווערען, האָט מען דעם פערמשפּטען געבראַכט צום עגזעקוציע-אָרט און צוזאַמען מיט איהם זענען, ווי דער שטייגער איז מיט-געקומען די ריכטער, דער פּראָקוראָר, גלח און אַנדערע הויכע בעאַמטע. אָנ-געקומען אויפן פּלאַץ האָט זיך אַרויס-געשטעלט, אַז ס׳איז נישטאָ נישט קיין תליה און נישט קיין הענקער. דאָס האָט אַזוי אָפּגעדויערט איינינע שעה. פּאָליציי האָט דערווייל געזוכט דעם הענקער און ענדליך איהם אויסגעפונען אַ טויט-שכורן ערגיץ אין אַ קנייפּע. אַז ער האָט זיך אויסגעניכטערט איז מען געוואָהר געוואָרען, אַז געקומען מיט דער תליה איז ער נאָך נעכטען. ער האָט זיך דערווייל אונטערגעכאַפּט ס׳האַרץ אין אַ קנייפּע, געשלאָסען קאַנטשאַפט און אויפסניי גענומען עפּיס אין מויל אַריין און אַז ס׳האָט איהם אויסגעפעהלט געלט צו בעצאָהלען דעם רעכנונג, האָט ער פערזעצט אין אָרטיגען לאָמבאַרד די תליה - שטאַנגען מיט די שטריק מיטן איבריגען קלאַ-פערגעצייג.

דעם הענקער האָט מען אויפן אָרט אַרעסטירט, דעם פערמשפּטען אָבגעפיהרט צוריק אין תפיסה און שפּעטער בע-גנעדיגט איהם, אויסטוישענדיג די טויט שטראָף אויף תפיסה.

א בעוועגליכע שטאדט

נישט ווייט פון לאָס - אַנדזשעלאָס, אַמעריקאַ, בויט זיך איצט אַ זידלונג, לויט אויסערגעוועכנליך-אינטערעסאַנטע אַרכיטעקטאָנישע מעטאָדען. די הייזער ווערען געבויט אויף בעוועגליכע פונ-דאַמענטען, וועלכע זענען פערזעהען מיט אַ מעכאַניזם, עהנליך צו אַ זייגער.

דאָס הויז בעוועגט זיך אַזוי, אַז אַ געוויסע וואַנד איז שטענדיג בעלויכטען פון דער זון.

אויך אין פראַנקרייך און אין ענגלאַנד זענען אויפגעבויט געוואָרען איינינע שפּיטאָלען מיט אַזאַ עהנליכען זייגער-מעכאַניזם.

ראדיא אין אמעריקא

80 פּראָצענט פאַמיליעס אין די פאַר-איינינגטע שטאַטען האָבען אין זייערע וואוינונגען ראַדיאָ - אַפּאַראַטען. יעדע מינוט ווערט אין אַמעריקאַ פערקויפט 38 שטיק אַפּאַראַטען. אַן ערך 4 און אַ האַלבען מיליאָן אויטאָס זענען פער-זעהען מיט ראַדיאָ-אַפּאַראַטען. די אַלגע-מיינע צאָהל פערקויפטע ראַדיאָס אין אַמעריקאַ בעטרעפט 33 מיליאָן.

א דועל אויף באקטעריען

אַ שרעקליכער דועל איז פאָרגעקומען אין באָמביי-אינדיען. צוויי דאָקטוירים, האָבען זיך צעקריגט און זיי האָבען בעשלאָסען צו דועלירען צווישען זיך מיט דער הילף פון באַקטעריען. לויטן אָפּמאַך דאַרף דער, וואָס וועט אַרויס-ציהען אַ שוואַרצע גאַלקע זיך מאַכען אַן איינשפּריצונג מיט כאָלעריע - באַק-טעריען.

דער פערשפּילטער האָט זיך געמאַכט די איינשפּריצונג. ער איז שווער קראַנק געוואָרען, מען האָט איהם גענומען אין שפּיטאָל אַריין פאַר אַנשטעקענדע קראַנ-קהייטען און אָבגעראַטעוועט איהם ס׳לעבען. ווען די מאַכט איז געוואָהר געוואָרען פון דעם אָריגינעלען דועל האָט זי ביידע דאָקטוירים אַרעסטירט.